

TERI MELANOMASI RIVOJLANISHIDA XAVF OMILLARI TAHLILI (O‘ZBEKISTON MISOLIDA)

Ibragimova Dilorom Abdulazizovna

*Toshkent davlat tibbiyot universiteti, Toshkent shaxar, Olmazor tumani, Farobiy
ko‘chasi, 2-uy, 100109*

Savkin Aleksandr Vladimirovich

*Toshkent davlat tibbiyot universiteti, Toshkent shaxar, Olmazor tumani, Farobiy
ko‘chasi, 2-uy, 100109*

Annotatsiya: *Ushbu maqolaning maqsadi O‘zbekiston Respublikasida teri melanomasi rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy xavf omillarini aniqlash va tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot retrospektiv va epidemiologik usullar asosida olib borildi. 2015–2024 yillardagi rasmiy statistik ma’lumotlar hamda dissertatsiya natijalari tahlil qilindi. Natijalarga ko‘ra, ultrabinafsha nurlanish, yosh omili va hududiy iqlim sharoiti asosiy xavf omillari ekanligi aniqlandi. Xulosa qilib aytganda, melanoma profilaktikasi va erta tashxislashni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.*

Kalit so‘zlar: *teri melanomasi, xavf omillari, epidemiologiya, ultrabinafsha nurlanish, diagnostika*

Kirish

Teri melanomasi — melanotsit hujayralaridan rivojlanadigan va yuqori agressivligi, tez metastaz berishi hamda yuqori o‘lim ko‘rsatkichlari bilan tavsiflanadigan xavfli o‘sma hisoblanadi. So‘nggi o‘n yilliklarda ushbu kasallik butun dunyo bo‘yicha eng tez o‘sib borayotgan onkologik kasalliklar qatoriga kirib, global sog‘liqni saqlash tizimi oldida dolzarb muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti va Xalqaro saraton tadqiqotlari agentligi (IARC) ma’lumotlariga ko‘ra, 2020 yilda dunyo bo‘yicha 320–325 mingdan ortiq yangi teri melanomasi holatlari aniqlangan bo‘lib, ulardan qariyb 57 ming nafari o‘lim bilan yakunlangan. Prognozlariga ko‘ra, 2040 yilga borib ushbu ko‘rsatkichlar sezilarli darajada ortib, yangi holatlar soni 500 mingdan oshishi kutilmoqda [3].

Teri melanomasining rivojlanishi ko‘p omilli jarayon bo‘lib, unda atrof-muhit, genetik va individual biologik omillar o‘zaro murakkab ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, asosiy etiologik omil sifatida ultrabinafsha (UB) nurlanish yetakchi o‘rinni egallaydi. Taxminan melanoma holatlarining 70–75% ga yaqini UB nurlanish bilan bog‘liq deb hisoblanadi [3]. Ayniqsa, bolalik va o‘smirlik davrida quyoshdan kuchli kuyishlar keyingi hayotda melanoma rivojlanish xavfini sezilarli darajada oshiradi.

O‘zbekiston Respublikasi sharoitida ham teri melanomasi dolzarb tibbiy-ijtimoiy muammolardan biri hisoblanadi. Mamlakat hududi kontinental iqlimga ega bo‘lib, yil davomida 300 dan ortiq quyoshli kun kuzatiladi, bu esa ultrabinafsha nurlanish intensivligining yuqori bo‘lishiga olib keladi [2]. Bundan tashqari, yoz oylarida UB indeksi ba‘zi hududlarda yuqori va hatto ekstremal darajaga yetishi kuzatiladi. Geografik landshaftning xilma-xilligi, xususan, ayrim hududlarning dengiz sathidan baland joylashganligi ham UB nurlanish darajasining ortishiga sabab bo‘ladi.

Respublika miqyosida o‘tkazilgan epidemiologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, 2015–2022 yillar davomida teri melanomasi bilan kasallanish ko‘rsatkichlari bosqichma-bosqich ortib borgan [1,4]. Shu bilan birga, aholining onkologik xizmatga kech murojaat qilishi, profilaktik ko‘riklarning yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmaganligi hamda dermatoskopik diagnostika imkoniyatlarining cheklanganligi kasallikni erta bosqichda aniqlashga to‘sqinlik qilmoqda.

2024 yilgi rasmiy statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, O‘zbekiston aholisi 37 milliondan ortiqni tashkil etadi va aholining yoshi bo‘yicha tarkibida o‘rta va katta yoshdagi qatlam ulushining ortib borishi onkologik kasalliklar, jumladan melanoma rivojlanish xavfini oshiruvchi omillardan biri hisoblanadi [1].

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, O‘zbekiston sharoitida teri melanomasi rivojlanishida xavf omillarini chuqur o‘rganish, epidemiologik xususiyatlarini tahlil qilish hamda erta tashxislash va profilaktika choralari takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Asosiy qism

O‘zbekiston Respublikasida teri melanomasi bilan kasallanish so‘nggi yillarda asta-sekin ortib borayotganligi kuzatilmoqda. Dissertatsiya ma‘lumotlariga ko‘ra, 2015–2022 yillar davomida kasallanish dinamikasi barqaror o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lgan .

2024 yilgi rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, mamlakat aholisi 37 milliondan ortiqni tashkil etadi. Aholi sonining ortishi, ayniqsa o'rta va katta yoshdagi qatlam ulushining ko'payishi onkologik kasalliklar, jumladan melanoma rivojlanish xavfini oshiruvchi muhim demografik omil hisoblanadi (1.rasm).

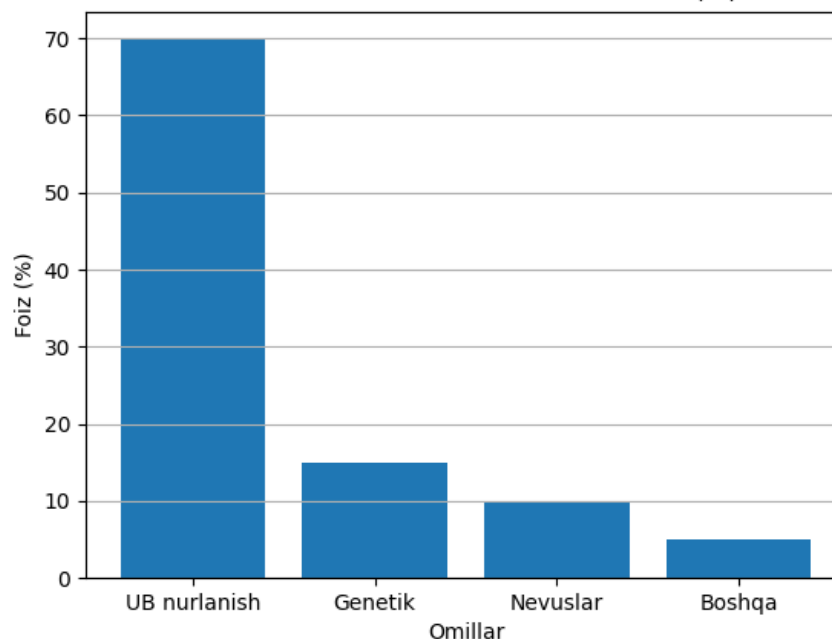
Rasm 1. Aholi soni o'sishi va onkologik xavf tendensiyasi

Mazkur grafikda 2015–2024 yillar oralig'ida aholi sonining ortib borishi aks ettirilgan. Aholi sonining oshishi bilan bir qatorda, onkologik kasalliklar, jumladan teri melanomasi bilan kasallanish ehtimoli ham ortib borishi kuzatiladi. Bu holat epidemiologik yuklamaning oshishiga olib keladi va sog'liqni saqlash tizimi oldiga yangi vazifalarni qo'yadi. Demografik o'sish melanoma bilan kasallanish ko'rsatkichlarining ortishiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadi.

Teri melanomasi rivojlanishida bir qator ekzogen va endogen omillar muhim rol o'ynaydi. Ularning ichida ultrabinafsha (UB) nurlanish yetakchi o'rinni egallaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, melanoma holatlarining 70–75% UB nurlanish bilan bog'liq (2.rasm).

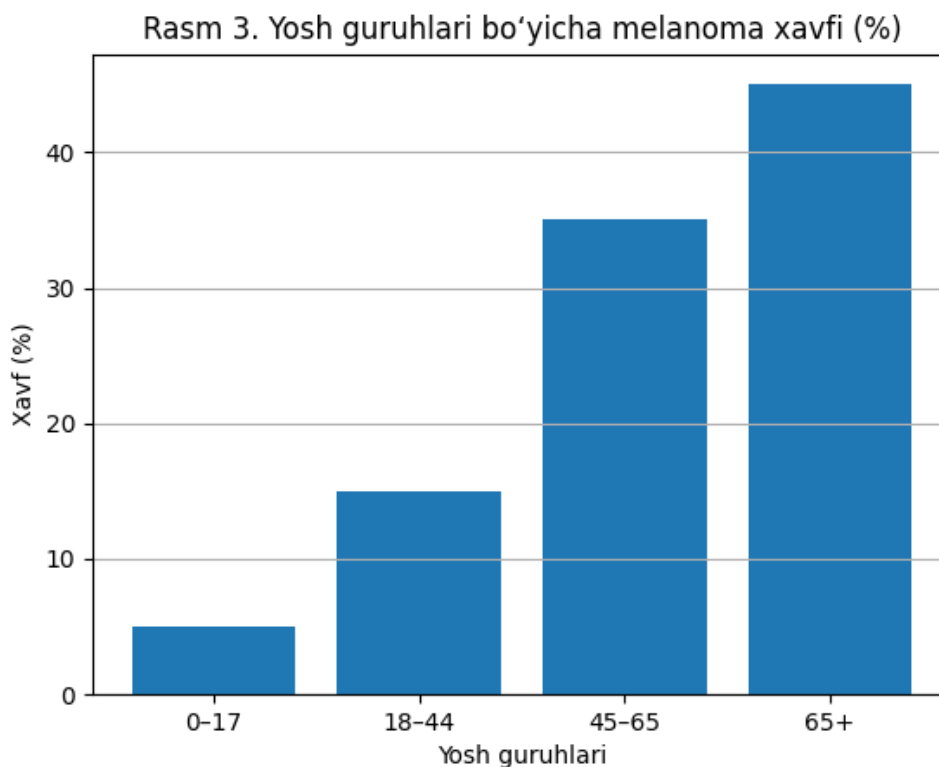
Rasm 2. Melanoma xavf omillari ulushi (%)

Rasm 2. Melanoma xavf omillari ulushi (%)

Mazkur diagrammada teri melanomasi rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarning nisbiy ulushi keltirilgan. Unda UB nurlanish eng yuqori ulushni egallashi, genetik omillar, nevuslar va boshqa omillar esa kamroq ulushga ega ekanligi ko'rsatilgan. UB nurlanish DNK darajasida mutatsiyalarni chaqiradi, genetik omillar (BRAF, CDKN2A) kasallik rivojlanishiga moyillikni oshiradi, nevuslar soni va ularning atipikligi klinik xavfni oshiradi. Teri melanomasining oldini olishda eng muhim yo'nalish — UB nurlanishdan himoyalani choralarni kuchaytirish hisoblanadi.

Melanoma ko'proq katta yoshdagi aholi orasida uchrashi bilan tavsiflanadi. 2024 yil ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston aholisi tarkibida 18–44 yosh guruhi ustunlik qilsa-da, melanoma asosan 45 yoshdan oshganlarda aniqlanadi (3.rasm).

Rasm 3. Yosh guruhlari bo'yicha melanoma xavfi (%)

Ushbu diagramma yosh ortishi bilan melanoma rivojlanish xavfi oshib borishini ko'rsatadi. Ayniqsa 65 yoshdan oshgan guruhda kasallikning uchrash chastotasi eng yuqori darajada kuzatiladi. Bu holat quyidagilar bilan izohlanadi:

- UB nurlanishning uzoq muddatli kumulyativ ta'siri
- immun tizim faoliyatining pasayishi
- hujayra regeneratsiyasi jarayonlarining susayishi hisoblanadi.

Yosh — melanoma rivojlanishining mustaqil va muhim prognostik omili hisoblanadi.

O'zbekiston hududining geografik va iqlimiy xususiyatlari melanoma rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot ma'lumotlariga ko'ra: yiliga 300 dan ortiq quyoshli kun mavjud, UB indeks yoz oylarida yuqori darajaga yetadi, tog'li hududlarda UB nurlanish kuchliroqligi aniqlandi.

Hududiy omillar melanoma epidemiologiyasida muhim rol o'ynaydi va xavf zonalarini aniqlashda asos bo'lib xizmat qiladi.

Hozirgi kunda O'zbekistonda onkologik xizmat rivojlanayotgan bo'lsa-da, melanoma diagnostikasida bir qator muammolar saqlanib qolmoqda: bemorlarning

kech murojaat qilishi, skrining tizimining yetarli emasligi, dermatoskopiya imkoniyatlarining cheklanganligidir. Erta tashxislash tizimini takomillashtirish melanoma bilan bog‘liq o‘limni kamaytirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari O‘zbekiston Respublikasi sharoitida teri melanomasi rivojlanishining klinik-epidemiologik xususiyatlari va asosiy xavf omillarini kompleks baholash imkonini berdi. Olingan natijalarga ko‘ra, kasallanish ko‘rsatkichlarining so‘nggi yillarda ortib borishi global tendensiyalar bilan uyg‘un ekanligi aniqlandi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, teri melanomasi rivojlanishida ultrabinafsha nurlanish yetakchi etiologik omil hisoblanadi va mamlakat iqlimiy sharoitlari (yiliga 300 dan ortiq quyoshli kun mavjudligi) ushbu omilning ta‘sirini yanada kuchaytiradi. Shu bilan birga, yosh omili, genetik moyillik, nevuslar soni va ularning morfologik xususiyatlari kasallik rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Demografik tahlillar asosida aholining o‘rta va katta yosh guruhlarida melanoma rivojlanish xavfi yuqori ekanligi, bu esa kasallikning kumulyativ xususiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Hududiy-iqlimiy farqlar esa epidemiologik xavf zonalarining shakllanishiga olib kelib, ayrim hududlarda kasallik rivojlanish ehtimoli yuqoriroq ekanligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari melanoma diagnostikasida mavjud muammolar — bemorlarning kech murojaat qilishi, skrining tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda dermatoskopiya imkoniyatlarining cheklanganligi kasallikni erta bosqichda aniqlashga to‘sqinlik qilayotganini ko‘rsatdi.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, O‘zbekiston sharoitida teri melanomasining oldini olish va o‘lim ko‘rsatkichlarini kamaytirish uchun quyidagi yo‘nalishlar ustuvor hisoblanadi: aholi orasida profilaktik va tushuntirish ishlarini kuchaytirish; ultrabinafsha nurlanishdan himoyalash choralarini keng joriy etish; skrining va erta tashxislash tizimini takomillashtirish; zamonaviy diagnostik texnologiyalarni, jumladan dermatoskopiya va raqamli dasturlarni amaliyotga keng joriy etish.

Xulosa qilib aytganda, teri melanomasi bilan bog‘liq epidemiologik vaziyatni yaxshilash faqat kompleks yondashuv — profilaktika, erta tashxis va zamonaviy diagnostika usullarini uyg‘un qo‘llash orqali amalga oshirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Полатова Д.Ш., Ибрагимова Д.А., Мадаминов А.Ю., Давлетов Р.Р., Савкин А.В., Каримова Н.М., Нуржабов А.И., Асамединов Н.К., Хамидуллаева О.О. Динамика заболеваемости немеланомными злокачественными новообразованиями кожи в Республике Узбекистан за 2018–2022 гг. Саркомы костей, мягких тканей и опухоли кожи. 2023;15(3):11–16.
2. Полатова Джамила Шагайратовна, Ибрагимова Дилором Абдулазизовна, Нуржабов Аббос Икрамович, Хамидуллаева Ойдин Олимжон кизи, Юлдашходжаева Нигина Батировна Основные показатели эпидемиологии злокачественных новообразований кожи в Узбекистане за 2017–2021 гг. *Journal of Integrative Dentistry and Maxillofacial Surgery*, 2023, 2(2):42–53.
3. Ibragimova D., Polatova D., Yuldashkhodjaeva N., Asamedinov N. Main indicators of incidence of skin melanoma in the Republic of Uzbekistan. *EJC Skin Cancer*. 2025;3.
4. Ибрагимова Д.А., Полатова Д.Ш., Хамидуллаева О.О., Каримова Н.М., Юлдашходжаева Н.Б., Мадаминов А.Ю., Нуржабов А.И., Насиров С.К., Савкин А.В. Изучение показателей заболеваемости немеланомными злокачественными опухолями кожи в республике Узбекистан. *Вопросы онкологии*. 2023;69(3S):73–74.

Research Science and
Innovation House